

הערכה בחינוך ולדורף (חינוך אנתרופוסופי)

זהו היום האחרון של שנת לימודים. ילדי כיתה א' כבר סיכמו את השנה באופנים שונים: שרו את השירים שליוו אותם במהלך השנה, ניגנו בחלילית מנגינות אותם למדו, אספו את הציורים והרישומים הרבים אותם יצרו, עברו על "מחברות התקופה" שליוו את נושאי הלימוד השונים (בבית ספר ולדורף אין ספרי לימוד ומחליפים אותם מחברות שיוצרים הילדים עצמם. אלו הן מחברות גדולות עם דפים חלקים, המשמשות לציור, רישום וכתיבה. המחברת מהווה מעין יצירה אישית של התלמידה ומסכמת את תקופת הלימוד), חזרו על חלק מהסיפורים אותם שמעו בשיעורים השונים, הציגו וארזו את עבודות היד השונות שיצרו – תיק סרוג לחלילית, מפית סרוגה לשולחן, קלמר לגירים ולעפרונות – והם מתארגנים לחלוקת התעודות.

המחנכת או המחנך (בבתי ספר ולדורף מחנכים גם גברים רבים בכיתות בית הספר היסודי) אומרים מספר מילים לסיום השנה ועל חופשת הקיץ ובטקס קצר נותנים לכל ילדה וילד את תעודת סוף השנה. המחנכת מבקשת מהילדים לפתוח את המעטפה רק בבואם לבית יחד עם ההורים. התעודה שמתגלה בבית, במפגש משפחתי, יכולה להיות ציור צבעוני, סיפור הכתוב בכתב יד ומשולב עם ציור או רישום או שיר קצר על רקע צבעוני. ברוב המקרים מדובר על ציור, סיפור או שיר שיצרה המחנכת עצמה עבור תלמידה מסוימת. הציור או הסיפור יבטאו משהו מאיכות הילדה כפי שמבינה אותה המחנכת ויסמנו עבור הילדה את השלב הבא, את האתגר העומד בפניה. זאת בדרך ציורית ותמונתית.

*

ילדי כיתה ד' מתחילים את יום הלימודים. לאחר שהמחנכת מברכת באופן אישי כל ילד ולוחצת את ידו, ולאחר שהילדים יושבים במעגל ויש רגע של שקט אומרים הילדים ביחד את "ברכת הבוקר". ברכה זו משותפת לרוב בתי ספר ולדורף בעולם והיא נותנת ביטוי של תודה ויראה לעולם סביב בתחילתו של יום הלימודים. לאחר הברכה יוצאים הילדים לפעילות של תנועה, שיווי משקל, קפיצה על חבל ומשחקים. בכיתה בחזרה, שרים הילדים מספר שירים, לעיתים מדקלמים או משחקים משחקי מילים. בדרך-כלל בשלב זה נעמדים חלק מילדי הכיתה (לפעמים הילדים שנולדו באותו יום בו נמצאים ולעיתים בסדר אחר) ואומרים לפני הכיתה, כל אחת לחוד, את מה שמכונה "שיר תעודה", או "שיר אישי".

שיר זה ניתן לילדים על-ידי המחנכת בסוף השנה או ביום ההולדת והוא, בנוסף, נכתב גם בתעודת סוף השנה. השיר מבטא בצורה יצירתית משהו מהאיכות, מהמתנות ומהסגולות בהן ניחנה מאיה. המחנכת מביאה סגולות אלו לידי ביטוי באמצעות השיר, זאת לא בצורה ישירה ומודעת אלא ב"מלבוש" אומנותי. פעמים רבות יכול השיר גם מעין אתגר או צעד הלאה שיכול להוות עבור מאיה מעין רמז לאיזה כיוון עליה ללכת. תוכן השיר כמובן חשוב אבל לא פחות

הריתמוסים המפעמים בו, המצלול והמשקל בו הוא נכתב. מאיה יודעת את שירה בעל-פה
לאחר מספר שבועות ולא פחות חשוב, רוב ילדי הכיתה יודעים בעל-פה את שיריהם של
חברותיהם וחבריהם לכיתה.

כמה דוגמאות ל"שירי תעודה":

מתוך תעודות בסיום כיתה ג':

פשוש קטן	פשוש קטן
פשוש יפה	פשוש יפה
בבוא אביב לגן,	קופץ בין השיחים,
עובד, בונה	רוקד ושר
ללא לאות	צועק, קורא
קן למשפחה,	ועף למרומים,
ברצינות	ללא לאות
בשקדנות	או הפסקה
פאר היצירה!	קורן שמחת חיים.

משמיים קרן אור	נע דומם מעל ראשי
הוא שולח לנפשי,	בנתיבו כוכב זוהר,
אפלה, מורא ושחור	מלווה את צעדי
מגרש מנשמתי.	גם ביום וגם בליל.

משמיים קרן אור

הוא שולח לגופי,

כוח, מרץ ושמחה

מעניק הוא ללבי.

מתוך תעודות עם סיום כיתה ה':

אמצא את דרכי בין שבילי החיים,

הולכים, סובבים באין ספור פיתולים.

עולים לגבהים של שיאים מושלגים

יורדים לתהומות של אש שלהבות.

אמצא את דרכי בין שבילי החיים,

דרכי מתפתלת בין אלף שבילים,

נפגשת, נפרדת, חוצה ידידים,

שומרת תמיד על נתיב משלה.

אמצא את דרכי בין שבילי החיים,

שונה ומיוחדת מכל הדרכים,

תוביל גם אותי עם כל השבילים

לצומת מפגש של אחווה ושלום.

שורשיו עמוק חודרים	כחול רקיע מעליו
קצות עליו בעננים,	אדמה שחורה תחתיו-
ברוש ניצב איתן,	ברוש ניצב זקוף,
גשר זקוף קומה	קרן שמש ירוקה
בין שמיים לאדמה.	בין אור לאפלה.

רוחות, סופות וסערות

נושבות, מכות ומאימות,

ברוש ניצב איתן,

לצד נוטה, מרכין ראשו

יחזור תמיד לאיזונו.

*

יום חמישי אחר-הצהריים ואנו בישיבת מורים. בישיבה כל מחנכי הכיתות ומורי המקצוע של בית הספר. היום מדברים על נועה, תלמידה בכיתה ג'. זאת לאחר שהוריה הביעו את הסכמתם שצוות המורים יעשה מה שאנו קוראים "התבוננות" בנועה ולאחר שבישיבה הקודמת ביקשה המחנכת של נועה מכל המורים להתבונן בה במשך השבוע הקרוב. במתודה מסוימת, שהתפתחה במסגרת בתי ספר ולדורף ברחבי העולם, מתבוננים המורים בנועה: בהופעתה החיצונית, בתנועתה, בהרגליה, בהתנהגותה החברתית, בקשר שיוצרת עם המורים ובאופן השתתפותה והישגיה בתחומים השונים של פעילות בית הספר: מלאכת-יד ועשייה; אמנות בתחומים שונים: ציור, רישום, תנועה, שירה ונגינה, פיסול; בפרויקטים מיוחדים ובמיומנויות היסוד. השאיפה היא ליצור תמונה של נועה, כמה שיותר רחבה ומעמיקה, ואז לאחר שתמונה זו נוצרת לראות כיצד אנו יכולים, צוות מורים וגם כל מורה בנפרד, לסייע ולעזור לנועה בהתפתחותה ובצמיחתה.

לעיתים אנו רואים צורך לחזק את נועה בתחום זה או אחר, לעיתים לסייע לה בשיעורי עזר, לעיתים יש צורך בתרפיה באומנות ולעיתים עצם תשומת הלב של כל מורי בית הספר וההתכוונות המשותפת לנועה כבר עושה פלאים.

*

אנו ביום האחרון של תקופת פיזיקה בכיתה י"א בתיכון. לאחר סיכום התקופה (בבית ספר ולדורף לומדים את כל מקצועות ותחומי הלימוד בתקופות לימוד מרוכזות של 3, 4 שבועות. זאת בשיעורים של שעה וחצי מידי יום) והנחיות אחרונות לסיום מחברת התקופה (גם בתיכון אין ספרי לימוד במידת האפשר, וגם בו יוצרים התלמידים מחברת תקופה כמעין יצירה אישית, אמנותית ועיונית, המסכמת עבורם ועבור המורה את לימודם בתקופה זו). בסוף השיעור ממלאים התלמידים "דפי הערכה" לסיום התקופה. בדפים אלו הם כותבים את ההערכה שלהם על המורה, על הלימוד וההוראה במהלך התקופה ועל עצמם. המורה מצדו, כותב לאחר-מכן לכל אחת ואחד מהם הערכה אישית על עבודתם במהלך התקופה. להערכת המורה שני פנים, מחד הערכה אישית על התקדמותה של מאיה ביחס לעצמה בתחום ומאידך הערכה יותר "אובייקטיבית" שמייצגת את יכולותיה ביחס לקבוצה ולהישגים הנדרשים. כך מקבלים התלמידים משוב מיידי, אישי וברור כל 3, 4 שבועות.

*

מהדוגמאות הספורות שהבאתי, אפשר, אני מקווה, לראות שתהליכי ההערכה בבית-הספר ולדורף מכוונים – כמו שאר מרכיביו של זרם חינוכי זה – לסייע למאיה בהתפתחותה, במסעה האנושי ובצמיחתה. הם מנסים לעורר ולטפח את הממדים העמוקים בגופה ונפשה: יציבות נפשית, בטחון עצמי, יצירתיות, מרכז פנימי איתן, קשרים חברתיים וכדומה. זאת אנו עושים תוך התייחסות לשתי נקודות מבט עיקריות הגישה ההתפתחותית והגישה ההוליסטית.

הגישה ההתפתחותית: הרעיון שהילדה עוברת במהלך ילדותה התפתחות, ושהתפתחות זו ניתנת למעקב, לימוד והבנה עובר כחוט השני בכל ההוויה החינוכית של בית-הספר. כל שאלות החינוך הגדולות כגון: מתודות הלימוד, אוירת הלימוד, הקשר והיחס לילד, החופש בחינוך וכיו"ב מוצאות את תשובתן בחינוך ולדורף מתוך ההבנה של התפתחות הילד באופן אישי וקבוצתי. כך גם תהליכי ההערכה. אין משמעות בגישה זו לתהליכי הערכה מסוימים שנכונים ומתאימים לכל גיל ושלב. בבית-הספר ולדורף מותאמים תהליכי ההערכה לגיל הילדה, להתפתחותה האישית ולבשלותה במישורים השונים של הווייתה. תהליכי ההערכה עצמם עוברים במהלך צמיחת הילדה התפתחות. הם אינם נשארים קפואים, אלא משתנים ומקבלים צורה חדשה בכל כיתה וכיתה ובכל גיל וגיל. כלי הערכה מסוימים יהיה נכון וטוב רק לכיתות הנמוכות, ויאבד כל משמעות בכיתות הגבוהות, וכך גם הפוך. כמו כן יעשה בבית-ספר ולדורף

ניסיון להתאים כלי הערכה לכיתה מסוימת, לקבוצת ילדים וכן לילד עצמו. כך מדובר על תהליכים וכלי הערכה דינמיים, גמישים ובעלי טבע של התאמה אישית. כלי הערכה שעוברים בעצמם התפתחות במהלך צמיחת הילד וגדילתו.

הגישה הרב-תחומית: בית-ספר ולדורף מנסה להתייחס לתלמידיו בצורה השלמה והרחבה ביותר. אנו רואים את ישות הילד כשלמות, הכוללת בתוכה צדדים וגוונים רבים ושונים. גוונים רבים אלו, איכויות שונות אלו כולם חשובים ובעלי משמעות לילד ולאדם.

מובן שלאור גישה רב-תחומית ושלמה זו יש לתהליכי ההערכה מובן שונה לגמרי מהמקובל. אלה אינם אמורים לתת תמונה אך ורק אודות יכולת התלמיד להפנים מידע ולעבדו כראוי. לתהליכי ההערכה בבית-ספר ולדורף מושא רחב וגמיש. הם מנסים לתת תמונה, לבחון וללוות מישורים רבים, מישורים שלעיתים הנם מאד אישיים, עמוקים ושונים מהמקובל. כך לדוגמא יכולות חברתיות, יכולת וכשרון בתחומי אומנות שונים, יכולת בתחומי עבודת היד בסדנאות המלאכה, יצירה חופשית בתחום זה או אחר, הצדדים המוסריים של הילד וביטויים בחברה, יוזמה וכוח פעולה הנם חשובים ביותר ובוודאי לא פחות מהבנה רציונאלית ועיבוד מידע.

לאור הגישה הנ"ל בתחום ההערכה נבנו בחינוך ולדורף על מסגרותיו השונות כלי הערכה רבים ומתודות שונות של הערכה. חלק מכלי הערכה אלו הובאו לעיל וחלק יובאו בזה. צריך רק להדגיש שאין זה מרוח חינוך ולדורף לעצב כלים ומתודות שנכונים תמיד, בכל מצב וזמן. מהותו של חינוך זה בכך, שהמורה אמור להתאים את דרכי עבודתו ומתודות הלימוד לתלמידים עצמם. איתם הוא עובד ברגע מסוים. כך שכל מה שיבוא להלן יש בו מן הדוגמא בלבד לרוח הדברים.

דוגמאות לכלי הערכה שונים:

- דיאלוג מתמיד בין המורה והתלמיד. במסגרת דיאלוג זה נעשה תהליך הערכה מתמיד, שתלוי כמובן רבות בגיל התלמיד, באישיות המורה והתלמיד וכיו"ב. במיוחד החל מכיתות ז', ח', מדובר על מתודה של שיחה מתמדת בין המחנך לבין התלמיד, שיחה הנמצאת במרכז המעשה החינוכי.
- הערכה בכתב את מחברות התקופה. עבודותיו של התלמיד בתחומי המקצוע השונים ויצירותיו בתחומי האומנות והמלאכה מוצאים את ביטויים ב"מחברת התקופה". המחברת נוצרת עם התקופה וכוללת רשימות, תיאורים, סיכומים, ציורים, דעות אישיות של מה שנעשה בתקופת הלימוד. מורה התקופה (ביסודי המחנך) נותן לתלמידים משוב על עבודת המחברת בכתב ובעל-פה.
- שיחות בתדירות קבועה בין הורי התלמיד ומחנך הכיתה, ומכיתה מסוימת לעיתים יחד עם התלמיד עצמו.

- עבודות עיוניות כסיכום פרקי לימוד עיקריים (תקופות לימוד), כאשר הדגש הנו גם על הצד העיוני וגם על הצד האומנותי-אסתטי. תקופות לימוד רבות מסתיימות בפרויקט לימודי אישי בו התלמידים כותבים עבודה על אחד מנושאי התקופה.
- עבודות סיכום בתחומי הלימוד האומנותיים-מעשיים: ציור, פיסול, דרמה, תנועה ומחול, מוזיקה, שירה, מלאכות היד, סדנאות המלאכה וכיו"ב. לגביהן הערכה מילולית והערכה בכתב מצד המורים ובגיל התיכון גם מצד התלמידים עצמם.
- פרויקטים משותפים שזוכים להערכה מסוגים שונים הן לקבוצה והן ליחידים. לדוגמה: הצגה כפרויקט קבוצתי, עבודה משותפת בתחומי הציור או הפיסול, פרויקט מוזיקלי כגון אופרה, מחזמר או קונצרט, יצירה משותפת בתחומי הסדנאות ועוד.
- תעודות אמצע וסוף שנה. בתעודות אלו שמים דגש על המימד ההתפתחותי של התלמיד עם התייחסות רב-תחומית ככל האפשר. אין הכוונה ל"מספר" את אופן הלמידה של התלמיד אלא לתת לו משוב התפתחותי, מותאם לגילו, משוב שיכול לחזקו ולעודדו להמשיך הלמידה באותו תחום.

ד"ר גלעד גולדשמידט

מחנך בבית ספר ולדורף הרדוף, מרצה במכללות דוד ילין, תל-חי ואורנים לנושאים חינוך ולדורף, חינוך אלטרנטיבי וחינוך בהשראה רוחנית.